

УДК 378.14

Климова К.Я.

доцент, докторант кафедри стилістики

НПУ ім. М.П. Драгоманова

Проблема фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи як словесників у контексті формування креативної мовнокомунікативної особистості сучасного педагога

Роботу виконано на базі кафедри філології і лінгводидактики навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Резюме. Автором здійснено спробу розкрити зміст поняття "креативність" у площині проблеми формування мовнокомунікативної особистості майбутнього вчителя початкових класів; відстежити взаємозв'язок інтелектуального і матеріального компонентів навчального середовища ВНЗ як умови формування креативності студентів; охарактеризувати ефективні форми співпраці ВНЗ зі школою у забезпеченні процесу безперервної мовної освіти та формуванні творчої мовнокомунікативної особистості. **Ключові слова:** креативна мовнокомунікативна особистість, навчальне середовище ВНЗ, безперервна мовна освіта.

Климова Е.Я. Проблема профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы как словесников в контексте формирования креативной коммуникативно-языковой личности современного педагога.

Резюме. Автор осуществляет попытку раскрыть содержание понятия "креативность" в контексте проблемы формирования коммуникативно-языковой личности будущего учителя начальных классов; проследить взаимосвязь интеллектуального и материального компонентов обучающей среды вуза как фактора, формирующего креативность студентов; охарактеризовать эффективные формы сотрудничества вуза и школы в обеспечении процесса непрерывного языкового образования и в формировании творческой языковой личности. **Ключевые слова:**

креативная коммуникативно-языковая личность, обучающая среда вуза, непрерывное языкового образование.

Klymova K. Ya. Problem of professional training for prospective teachers at elementary school as linguists in terms of forming creative language and communicative personality of a modern teacher.

Resume. *The article highlights "creativity" term content from the perspective of forming language and communicative personality among the prospective teachers at elementary school. It deals with interrelation between intellectual and material components of educational environment at higher educational establishments, i.e. the condition of forming creativity among the students, and also with effective forms of cooperation of higher educational establishments and schools in order to ensure the process of uninterrupted language education and to form creative language and communicative personality. **Key-words:** creative language and communicative personality, educational environment at higher educational establishment, uninterrupted language education.*

Фахова підготовка студентів педагогічних факультетів, як Першовчителів рідної мови (перифраз М. Вашуленка), цілком закономірно передбачає формування в них високого рівня мовнокомунікативної професійної компетенції. Майбутні класоводи повинні не тільки мати ґрунтовні знання про норми сучасної української літературної мови, а й уміти творчо використовувати їх у професійно спрямованому дискурсі. Отже, творчість є однією з визначальних рис компетентної мовнокомунікативної особистості сучасного педагога. Беззаперечна актуальність проблеми формування креативних якостей студентів зумовила мету цієї статті — окреслити важливі аспекти проблеми фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи як словесників у контексті формування креативної мовнокомунікативної особистості сучасного педагога. Поставленої мети можна, на наш погляд, досягти, якщо вирішити ряд завдань: 1) розкрити зміст поняття "креативність" у площині проблеми формування

мовнокомунікативної особистості майбутнього вчителя початкових класів; 2) відстежити взаємозв'язок інтелектуальної і матеріальної складових навчального середовища ВНЗ як умови формування креативності майбутніх учителів у ході науково-дослідної та індивідуально-самостійної навчальної роботи з української мови; 3) охарактеризувати традиційні форми співпраці ВНЗ зі школою у забезпеченні процесу безперервної мовної освіти та формуванні творчої мовнокомунікативної особистості.

Поняття "*креативність*" у сучасних тлумачних словниках української мови визначається як творча новаторська діяльність, спроможність швидко вирішувати проблемні ситуації, породжувати оригінальні ідеї, створювати суспільно значущі духовні і матеріальні цінності. Креативна особистість чітко уявляє кінцевий продукт свого задуму, визначає послідовні кроки для його реалізації. Креативність цілком слушно ототожнюють з творчістю. Абсолютну синонімічність цих слів підтверджує й етимологія: слово "креативність" походить від латинського "creatura" — "твір".

Загальним рисам, притаманним креативній (творчій) особистості вчителя, присвячено чимало наукових праць українських і зарубіжних учених. Зупинимось на декількох. Автори колективної монографії у галузі психології "Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика" (Е. Карпова, В. Нестеренко, О. Листопад, Н. Кононенко, Т. Койчева) [1] докладно проаналізували погляди українських та зарубіжних дослідників на креативність як універсальну загальну творчу здібність особистості (у структурі інтелектуальних здібностей). Креативній особистості притаманні оригінальність, сприйнятливність, метафоричність (М. Холодна). Креативна особистість спроможна ставити проблему, генерувати ідеї, виявляти гнучкість думки, аналізувати, синтезувати, пропонувати нестандартні, оригінальні способи вирішення завдань (Дж. Гілфорд), відчуваючи при цьому всі труднощі, будувати здогади, висувати гіпотези (П. Торранс). Креативній особистості властиві самостійна когнітивна (пізнавальна) діяльність, емоційність, відсутність меркантильних інтересів.

Проблема формування творчої особистості студентів розглядається також у навчальному посібнику З. Слєпкань "Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі". Автор, узагальнюючи дослідження багатьох вчених (В. Андрєєв, Л. Виготський, О. Кульчицька, В. Моляко, А. Спїркін та ін.), виділяє, окрім вищеназваних якостей креативної особистості, такі як: незалежність, висока працелюбність, інтуїція, схильність до гри, дотепність, вміння долати інерцію мислення, переносити знання і досвід у нові ситуації, здатність до самоуправління [2: 78].

Відмітні риси креативної мовнокомунікативної особистості повною мірою формуються у майбутніх фахівців сфери освіти протягом навчання у ВНЗ. З креативністю (творчістю) студентів безпосередньо пов'язане таке поняття, як *навчальне середовище, створене у ВНЗ*.

Формування креативності студентів педагогічних університетів перш за все відбувається у навчальному середовищі. *Навчальне середовище* ВНЗ як система у своїй структурі передбачає поєднання двох компонентів: інтелектуального (формування професійних компетенцій студентів у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів) і матеріального (просторі лекційні аудиторії, комп'ютерні класи, інтерактивні мультимедіа-системи, сенсорні дошки, навчальні комп'ютерні програми, навчально-методична та лексикографічна література в бібліотеках та кабінетах кафедр тощо). Створення у педагогічному ВНЗ навчального середовища, яке відповідає вимогам сучасної вищої освіти, є, на нашу думку, обов'язковою умовою формування креативності майбутніх учителів у ході науково-дослідної, індивідуально-самостійної навчальної роботи (зокрема з української мови). Інтелектуальна та матеріальна складові навчального середовища повинні бути взаємовідповідними. Наведемо приклади. Інформаційно-комп'ютерна компетентність майбутнього педагога, що передбачає застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у науково-дослідній та індивідуально-самостійній навчальній роботі з української мови, формується за наявності комп'ютерного забезпечення і висококваліфікованих

викладачів-консультантів. Лекція, як провідна форма навчання у ВНЗ, викликає у студентів більший інтерес до теми і до навчальної дисципліни в цілому, якщо її інформативний обсяг та емоційне навантаження збільшуються завдяки сучасним засобам наочності, органічно поєднаним з ораторською майстерністю викладача. Неабияку роль в організації творчої діяльності студентів відіграє рекомендована викладачем джерельна база для самопідготовки з курсу української мови та самовдосконалення: багатство фондів у поєднанні з облаштованістю університетської бібліотеки та компетентністю бібліотечних працівників значно оптимізують науково-дослідну й індивідуально-самостійну навчальну роботу майбутніх учителів.

Суб'єктно-діяльнісне навчання у ВНЗ, яке прийшло на зміну інформаційно-трансляційному, аж ніяк не зменшило *ролі викладача* у формуванні творчих особистостей студентів як завтрашніх фахівців. Викладач-науковець, педагог так само залишається прикладом для наслідування, а суб'єкт-суб'єктний характер його професійного спілкування зі студентами полягає у консультуванні та координації їх самостійної дослідницької та навчальної діяльності.

Формуючи креативність студентів педагогічного факультету на заняттях з курсу української мови, викладачеві слід урахувувати декілька факторів: 1) вікові особливості студентського віку як визначального періоду соціалізації особистості; 2) шкільний досвід творчої діяльності студентів, сформований системою форм позакласної роботи з української мови; 3) індивідуальний креативний потенціал майбутнього педагога. Розкриємо зміст факторів. Розвиток студента на кожному курсі має специфічні особливості (свій комплекс фізичних, когнітивних, психо-емоційних рис): у перший рік навчання відбувається адаптація до навчально-виховного процесу ВНЗ; другокурсники характеризуються періодом напруженої навчальної діяльності, отримують загальну підготовку, визначаються у своїх інтелектуальних потребах; на третьому курсі активно зростає інтерес до самостійної дослідницької діяльності, з-поміж студентів вирізняються творчо

обдаровані, здібні до наукової роботи особистості; студенти четвертого — шостого курсів — випускники, що отримують дипломи бакалавра, спеціаліста, магістра, апробують отримані знання й уміння під час проходження виробничих практик, а курсові, дипломні (кваліфікаційні), магістерські роботи мають виразну професійну спрямованість.

Природним прагненням майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічного спілкування є бажання постійно розвиватися, вдосконалюватися, бути у творчому пошуку. Процес формування креативної мовної особистості безперервний — постійне мовне самонавчання й самовдосконалення притаманне багатьом компетентним учителям початкових класів. Потяг до мовної творчості з'являється у них, як правило, ще в дитячому віці, здебільшого під впливом дорослого оточення (батьків і старших членів родини, вихователів дошкільних закладів, учителів, керівників шкільних гуртків), художньої літератури, театру, ЗМІ. Оскільки всі функції мовлення формуються до 17 років, слід ураховувати, що кожен першокурсник, прийшовши на педагогічний факультет університету зі школи, вже тією чи іншою мірою володіє чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, говорінням, читанням, письмом. Тому велике значення для підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ має дотримання єдиного мовного режиму у школі: вчитель будь-якого фаху повинен стежити за правильністю свого професійного мовлення, дбати про культуру писемного та усного українського мовлення учнів, мати належний рівень мовнокомунікативної компетенції. Як мовленнєві авторитети, вчителі, беззаперечно, впливають на рівень комунікативних якостей мовлення школярів: діти залучаються до виконання творчих завдань з української мови як на уроках, так і в позаурочний час. Отже, формування креативності студентів закономірно спирається на здобутий молоддю шкільний досвід. Розвиткові творчих здібностей обдарованих учнів сприяє система різноманітних форм позакласної роботи з української мови, таких як: олімпіади, конкурси читців, юних поетів, знавців української мови (шкільні, міські, обласні та

всеукраїнські); мовно-літературні вечори, наукові конференції, круглі столи, присвячені Дню української мови та писемності, творчості літераторів, діяльності мовознавців; робота гуртків з української мови (тематичних та широкопрофільних). Наймасовішими та найпопулярнішими серед школярства заходами є Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України та Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика, ініційований Міністерством освіти і науки України та Лігою українських меценатів, який щороку (з 2000 р.) стартує 9 листопада. Метою конкурсів є піднесення престижу української мови як державної, розвиток творчих здібностей молоді, підтримка юнаків і дівчат, що виявляють інтерес до українського мовознавства. Як правило, молоді люди, що брали участь у різних формах позакласної роботи з української мови у шкільному віці, продовжують самостійну дослідницьку діяльність, вступивши до педагогічного ВНЗ. Тут на базовому рівні (перший-другий роки навчання) закладаються основи подальшого творчого професійного саморозвитку студентів — майбутніх учителів початкових класів: 1) виконуються завдання дослідницького характеру, передбачені модульними робочими програмами з курсів: "Сучасна українська мова", "Українська ділова мова", "Українська мова професійного спрямування", "Основи культури і техніки мовлення", "Культура мови і виразне читання", "Українська мова. Культура мови і практична стилістика"; спецкурсів і спецсемінарів, факультативів з українського правопису; 2) молодь залучається до роботи студентських наукових гуртків і проблемних груп. Поглиблений рівень самостійної дослідницької роботи на третьому-п'ятому курсах та в магістратурі стимулює інтерес до науки, прагнення до науково-дослідної діяльності в окремих обдарованих студентів — майбутніх учених. Назвемо основні форми цієї діяльності: 1) написання дипломної (кваліфікаційної), магістерської роботи з проблем лінгводидактики (для спеціальностей "Початкове навчання", "Початкова освіта"); 2) виступ на університетській,

всеукраїнській науковій студентських конференціях з проблем культури українського професійного мовлення, методики викладання української мови у початкових класах тощо, публікація тез, статті у збірнику матеріалів; 3) участь в університетському, всеукраїнському конкурсах студентських наукових робіт; 4) участь в олімпіаді з української мови (університетського, всеукраїнського рівнів) — для студентів I — II курсів нефілологічних факультетів.

Безперервність процесу мовної освіти забезпечена передусім тісним взаємозв'язком школи і ВНЗ. На жаль, проблема мовнокомунікативної професійної компетенції педагога не завжди є предметом спільного публічного обговорення шкільних вчителів та викладачів педагогічних навчальних закладів. Традиційні форми співпраці з органами освіти (науково-методичні семінари університетських кафедр української мови за участю окремих учителів-словесників або викладачів педагогічних коледжів; виступи вчителів на студентських конференціях з питань педагогічної практики та ін.), беззаперечно, потрібні і важливі, але вони, як правило, через свою камерність не мають потужного виховного та емоційного впливу на учасників професійного дискурсу. Дієвими кроками у формуванні креативної мовної особистості студента — майбутнього вчителя початкової школи — є ряд масових заходів, ініційованих та проведених науковим колективом кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка протягом 2006 — 2009 років за участю широкого загалу представників усіх ланок освіти. З-поміж цих заходів насамперед виділимо такі, як: 1) спільний науково-практичний семінар з актуальних проблем навчання української мови, проведений у квітні 2006р. на базі Житомирського ліцею №25. На семінарі виступили провідні вчені Академії педагогічних наук України, науковці кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету, викладачі Коростишівського педагогічного коледжу, працівники управління освіти Житомирської міської ради, керівники методоб'єднань, заступники

директорів шкіл Житомира, студенти-випускники педагогічного факультету;

2) регіональна науково-методична конференція "Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога", проведена на базі Житомирського державного університету у березні 2008р. На пленарному та секційних засіданнях виступало понад 40 осіб, з-поміж яких — науковці Інституту педагогіки АПН України, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Житомирського державного університету імені Івана Франка (кафедра української мови, кафедра дидактичної лінгвістики та літературознавства, кафедра філології і лінгводидактики), студенти-дипломники та магістранти інституту педагогіки університету, методисти Науково-методичного центру управління освіти Житомирської міської ради, вчителі української мови та літератури. На конференцію було запрошено вчителів-словесників усіх загальноосвітніх шкіл міста, ліцеїв, гімназій, колегіумів. За результатами конференції видано збірник науково-методичних матеріалів, до якого увійшли статті вчених-лінгводидактів, учителів-предметників початкової, середньої, старшої школи, студентів — майбутніх освітян; 3) науково-методичний семінар викладачів і студентів інституту педагогіки ЖДУ ім. І. Франка "Наукові дослідження майбутніх учителів початкових класів з актуальних проблем лінгводидактики та культури українського мовлення" з публікацією збірника матеріалів (квітень 2009 року). Показово, що у збірнику вміщено матеріали дипломних та магістерських робіт, підготовлених випускниками інституту педагогіки Житомирського держуніверситету під керівництвом науковців кафедри філології і лінгводидактики, а також статті самих викладачів, у яких описано досвід роботи з формування креативності студентів засобами науково-дослідної, індивідуально-самостійної навчальної роботи з української мови.

Підсумовуючи думку про важливість взаємозв'язку всіх ланок освіти у формуванні творчої мовно-мовленнєвої особистості громадянина України, доречно навести слова з доповіді М. Вашуленка на зазначеній вище регіональній конференції: "Незаперечною є істина, що вчитель початкових

класів об'єктивно є творцем того фундаменту, на який спираються основна і старша школа <...>. Вчителям з будь-якого предмета слід скрізь і завжди — на уроці, під час перерви у спілкуванні з учнями і своїми колегами, перебуваючи зі своїми вихованцями за межами школи, у роботі з батьками, виступаючи перед громадськістю в мікрорайоні свого проживання, — не забувати, що вони є провідниками висококультурного і високоморального українського слова, яке буде почуте співрозмовниками і слухачами і повторене їхніми вустами" [3: 6]. Таким чином, формуючи креативну мовну особистість студентів — майбутніх учителів початкової школи, викладачі керуються таким дидактичними принципами успішного навчання мови, як наступність і перспективність, зв'язок теорії з практикою та іншими.

У рамках однієї статті неможливо повною мірою відобразити всі аспекти проблеми фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи як словесників у контексті формування креативної мовнокомунікативної особистості сучасного педагога. Докладного висвітлення потребує зокрема проблема формування креативності майбутніх класоводів засобом виробничої практики з української мови у початкових класах.

Література

1. Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика: Монографія / Колектив авторів у складі: Е.Е. Карпова, В.В. Нестеренко, О.А. Листопад, Н.В. Кононенко, Т.І.Койчева – О., 2005. - 306с.
2. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 2005. — 239 с.: іл.
3. Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога: Зб. матеріалів регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. — 192 с.